

ПРАВОВА БАЗА ОБЛІКУ ТА АНАЛІЗУ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ

Прокопенко Т.Ю., Гнатенко Є.П.

Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського

У статті досліджена правова база обліку та аналізу дебіторської заборгованості. Представлено п'ять рівнів регламентації нормативних документів щодо обліку дебіторської заборгованості. Розглянуто міжнародні стандарти фінансової звітності щодо порядку визнання, оцінки та класифікації дебіторської заборгованості.

Ключові слова: Дебіторська заборгованість, нормативні документи, облік дебіторської заборгованості, аналіз дебіторської заборгованості.

Постановка проблеми. Правові засади організації документального оформлення дебіторської заборгованості чітко регламентуються законами України, постановами Кабінету Міністрів, наказами міністерств, відомств, державної податкової адміністрації, Національного банку України. Оскільки дебіторська заборгованість відноситься до складу активів підприємства і впливає на визначення реального фінансового стану підприємства, то управління нею, як складовою оборотних і необоротних активів, є одним з найважливіших і складних елементів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В економічній літературі автори пропонують розглядати п'ять рівнів організації бухгалтерського обліку.

Постановка завдання. Саме тому перелік нормативних актів, що регулюють облік та аудит дебіторської заборгованості, ми відображаємо з урахуванням цих рівнів як наведено в таблиці 1.

Виклад основного матеріалу досліджень. Що стосується першого рівня регламентації, то дані нормативні документи мають досить вагоме значення адже їм надається першочергова перевага при розгляді спірних питань, бо вони домінують над іншими нормативними документами.

При регулюванні відносин, що складаються в процесі взаємодії підприємства з його клієнтами основна роль відводиться Цивільному кодексу України в якому міститься спеціальна глава,

присвячена загальним положенням про надання послуг, де закріплено положення щодо договорів такого типу. Сторонами за договором про надання послуг є виконавець та замовник. Виконавець зобов'язується за завданням замовника надати послугу, яка споживається у процесі вчинення певної діяльності, а замовник зобов'язується оплатити виконавцеві зазначену послугу. Виконавець повинен надати послугу особисто, має право залучати до договору іншу особу тільки тоді, коли це передбачено договором. Особливістю договору є те, що виконавець відшкодовує збитки, завдані невиконанням або неналежним виконанням договору про безоплатне надання послуг.

Також питання регулювання відносин між покупцями та замовниками висвітлено в Законі України «Про захист прав споживачів» [1]. Він регулює відносини між споживачами товарів, робіт, послуг і виробниками, виконавцями, продавцями в умовах різних форм власності, встановлює права споживачів і визначає механізм реалізації державного захисту їх прав. У цьому законі наводяться визначення таких термінів:

- споживач – громадянин, який набуває, замовляє, використовує або хоче набути, або замовити товари (роботи, послуги) для власних потреб;
- виконавець – підприємство, установа, організація або підприємець, що реалізують товари згідно договору купівлі-продажу;

Таблиця 1

Нормативні документи, що регулюють облік та аналіз дебіторської заборгованості

Рівень регламентації	Назва нормативного документа
Перший рівень	Податковий кодекс України
	Цивільний кодекс України
	Закон України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні»
	Закон України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні»
	Закон України «Про захист прав споживачів»
Другий рівень	Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом»
	Постанова КМУ «Про суми та склад витрат на відрядження державних службовців, а також інших осіб, що направляються у відрядження підприємствами, установами та організаціями, які повністю або частково утримуються (фінансуються) за рахунок бюджетних коштів»
Третій рівень	Постанова КМУ «Про результати суцільної інвентаризації дебіторська та кредиторської заборгованості і заходи щодо її скорочення»
	П(С)БО 2 «Баланс»
	П(С)БО 3 «Звіт про фінансові результати»
Четвертий рівень	П(С)БО 4 «Звіт про рух грошових коштів»
	П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість»
П'ятий рівень	Інструкція про службові відрядження у межах України та за кордон
	Інструкція про застосування плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій
П'ятий рівень	Наказ про облікову політику підприємства

– договір – усна або письмова домовленість між споживачем та продавцем про якість, термін, ціну і інші умови, за якими здійснюється купівля-продаж, роботи або послуги;

– термін дії – термін, встановлений виробником товару, під час якого органолептичні, фізико-хімічні, медико-біологічні та інші показники товару при дотриманні певних умов зберігання повинні відповідати вимогам нормативних документів.

Фундаментом здійснення всіх видів операцій є Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [2]. Він визначає правові принципи регулювання, організації та ведення бухгалтерського обліку і складання фінансової звітності в Україні. У даному законі також визначено таке поняття як «зобов'язання». Відповідно до даного закону підприємство самостійно визначає облікову політику, де відображає основні засади ведення обліку відповідних об'єктів.

Досить складним питанням в обліку дебіторської заборгованості займає питання безнадійної дебіторської заборгованості, що може виникнути внаслідок погіршення фінансового стану дебітора, що є досить актуальним в сучасних умовах. Даному питанню приділена пп. «г» пп. 138.10.6 Податкового кодексу України (далі ПКУ), де надається визначення безнадійної дебіторської заборгованості, вказує особливості покриття даного виду заборгованості банками і небанківськими фінансовими установами [9]. П(С)БО та ПКУ дають різні визначення терміна «безнадійна дебіторська заборгованість» але його суть полягає в самій назві: немає надії на погашення.

Також дане питання розглядається в Законі України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» [3]. В даному законі передбачено, що мирова угода – це домовленість між боржником і кредиторами стосовно відстрочення та розстрочення, а також списання боргів боржника, яка оформлюється угодою сторін. Окрім того, обумовлено, що мирова угода може бути укладена на будь-якій стадії провадження у справі про банкрутство.

Акти другого рівня регламентації регулюють питання відрядження, відображення господарських операцій на рахунках бухгалтерського обліку, про форму статистичної звітності з дебіторської заборгованості. А саме в Постанові КМУ «Про суми та склад витрат на відрядження державних службовців, а також інших осіб, що направляються у відрядження підприємствами, установами та організаціями, які повністю або частково утримуються (фінансуються) за рахунок бюджетних коштів» зазначений порядок фінансування відрядження, норми відшкодування витрат, порядок забезпечення коштами працівників, термін відрядження [10].

Наступними документами є План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань та господарських операцій підприємств і організацій та Інструкція № 291 про його застосування встановлюють позначення і порядок ведення рахунків бухгалтерського обліку для узагальнення методом подвійного запису інформації про наявність та рух активів, капіталу зобов'язань і фактів фінансово-господарської діяльності підприємств [4]. Згідно до Інструкції № 291 для обліку дебіторської заборгованості призначені рахунки 1, 3 класів.

Основним фундаментом обліку дебіторської заборгованості є П(С)БО 10 [14]. Згідно до нього де-

бітори – юридичні та фізичні особи, які внаслідок минулих подій заборгували підприємству певні суми грошових коштів, їх еквівалентів або інших активів. Дебіторська заборгованість – сума заборгованості дебіторів підприємству на певну дату. Довгострокова дебіторська заборгованість – сума дебіторської заборгованості, яка не виникає в ході нормального операційного циклу та буде погашена після дванадцяти місяців з дати балансу. Поточна дебіторська заборгованість – сума дебіторської заборгованості, яка виникає в ході нормального операційного циклу або буде погашена протягом дванадцяти місяців з дати балансу. Сумнівний борг – поточна дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги, щодо якої існує невпевненість її погашення боржником. Безнадійна дебіторська заборгованість – поточна дебіторська заборгованість, щодо якої існує впевненість про її неповернення боржником або за якою минув строк позивної давності. Чиста реалізаційна вартість дебіторської заборгованості сума поточної дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги з вирахуванням резерву сумнівних боргів.

Дебіторська заборгованість визнається активом, якщо існує ймовірність отримання підприємством майбутніх економічних вигод та може бути достовірно визначена її сума. Тобто в стандарті висвітлена інформація про порядок визнання, оцінки, класифікації дебіторської заборгованості, наведено визначення безнадійної дебіторської заборгованості, запропоновані альтернативні варіанти розрахунку резерву сумнівних боргів.

На відміну від українських стандартів в міжнародній практиці не передбачено єдиного МСФЗ, який би регулював облік дебіторської заборгованості [5]. Питання щодо обліку дебіторської заборгованості регулюються декількома міжнародними стандартами, серед яких МСФЗ 1 «Подання фінансових звітів», МСФЗ 32 «Фінансові інструменти: розкриття та подання», МСФЗ 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка» [6,7]. Однак жоден з цих стандартів не дає визначення дебіторської заборгованості. В МСФЗ 32 вказано, що дебіторська заборгованість визнається фінансовим активом (це будь-який актив, який є контрактним правом отримувати грошові кошти чи інший фінансовий актив від іншого підприємства. У МСФЗ 39 вказано порядок визнання, оцінки, наведено класифікацію дебіторської заборгованості, порядок визнання безнадійної дебіторської заборгованості. А розкриття інформації у примітках до річної фінансової звітності наведено в МСФЗ 1.

Також питання дебіторської заборгованості висвітлено в 2, 3, 15, 16 стандартах [11, 12, 14, 15]. У П(С)БО 2, 3 відображено засади відображення інформації про дохід від реалізації в звіті про фінансовий результат, про дебіторську заборгованість на початок та кінець періоду в балансі [11, 12]. П(С)БО 15 висвітлює умови визнання доходу від реалізації продукції, товарів, робіт, послуг; доходу від надання послуг [14]. Вказано, що дохід від реалізації продукції не коригується на величину пов'язаної з ним сумнівної та безнадійної дебіторської заборгованості. Сума такої заборгованості визнається витратами підприємства. Методичні засади формування в бухгалтерському обліку інформації про витрати підприємства зазначено в П(С)БО 16 [15]. В даному стандарті вказано, що до інших операційних витрат включається сума безнадійної дебіторської заборгова-

ності та відрахування до резерву сумнівних боргів, витрати на відрядження.

Досить важливого значення в обліку та аналізі дебіторської заборгованості набуває Наказ «Про облікову політику підприємства», адже саме в ньому висвітлені всі елементи щодо її обліку, які є специфічними для даного підприємства, тобто в обліковій політиці вказано, який з альтернативних варіантів запропонованих П(С)БО було обрано і має бути застосовано на практиці.

Висновок даного дослідження. Отже, перелік нормативно-законодавчих документів з обліку та аналізу дебіторської заборгованості за наведеними вище документами не закінчується, а має велике продовження. І вміння орієнтуватися серед різних нормативно-правових актів, що суперечать один одному, допомагає правильно вести бухгалтерський облік на підприємстві, а також своєчасно здійснювати аналіз дебіторської заборгованості, щодо управління нею.

Список літератури:

1. Закон України «Про захист прав споживачів» [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1023-12>
2. Закон України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/996-14>
3. Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2343-12>
4. Інструкція про застосування плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій Міністерства Фінансів України від 31.11.1999 р. № 291 [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0892-99>
5. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку [Електронний ресурс] Режим доступу: http://www.ukrreferat.com/lib/finans/buh_oblik/13.htm
6. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку № 32 «Фінансові інструменти: подання» [Електронний ресурс] Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/929_029
7. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку № 39 Фінансові інструменти: визнання та оцінка [Електронний ресурс] Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/929_015
8. Наказ «Про облікову політику підприємства» [Електронний ресурс] Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/SH000100.html
9. Податковий кодекс України [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
10. Постанова КМУ «Про суми та склад витрат на відрядження державних службовців, а також інших осіб, що направляються у відрядження підприємствами, установами та організаціями, які повністю або частково утримуються (фінансуються) за рахунок бюджетних коштів» від 02.02.2011р. № 98 [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/98-2011-п>
11. Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 2 «Баланс» Затверджений наказом Міністерства Фінансів України від 31.03.10.1999р. № 87 [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0396-99>
12. Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 3 «Звіт про фінансовий результат» Затверджений наказом Міністерства Фінансів України від 31.03.1999р. № 87 [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0397-99>
13. Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість» Затверджений наказом Міністерства Фінансів України від 08.10.1999р. № 237 [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0725-99>
14. Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 15 «Дохід» 29.11.1999р. № 290 [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.nibu.factor.ua/ukr/info/instrbuh/psbu15/>
15. Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 16 «Витрати» 31.12.1999р. № 318 [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.nibu.factor.ua/ukr/info/instrbuh/psbu16/>

Прокопенко Т.Ю., Гнатенко Е.П.

Николаевский национальный университет имени В.А. Сухомлинского

ПРАВОВАЯ БАЗА УЧЕТА И АНАЛИЗА ДЕБИТОРСКОЙ ЗАДОЛЖЕННОСТИ

Аннотация

В статье исследована правовая база учета и анализа дебиторской задолженности. Представлено пять уровней регламентации нормативных документов по учету дебиторской задолженности. Рассмотрены международные стандарты финансовой отчетности относительно порядка признания, оценки и классификации дебиторской задолженности.

Ключевые слова: Дебиторская задолженность, нормативные документы, учет дебиторской задолженности, анализ дебиторской задолженности.

Prokopenko T.Y., Gnatenko E.P.

Nikolaev National University named after V.A. Sukhomlinsky

LEGAL FRAMEWORK OF ACCOUNTING AND ANALYSIS OF RECEIVABLES

Summary

The article examines the legal framework of accounting and accounts receivable analysis. Presents five levels of regulation regulatory records receivables. Discuss international financial reporting standards regarding the recognition, measurement and classification of receivables.

Keywords: Receivables, regulatory documents, account receivables, accounts receivable analysis.